

Польща як стратегічний партнер України

Оксана Митрофанова,

кандидат політичних наук,

старший науковий співробітник

Інституту європейських досліджень

НАН України

Декларування Україною стратегічних відносин з деякими країнами у перші десять років незалежності стало певним культовим заходом для українського політичного істеблішменту. Показово, що, як правило, стратегічне партнерство проголошувалася лише українською стороною. Вочевидь, це засвідчує прагнення України вибудувати певний рівень відносин. Однак у реальності співробітництво не підкріплювалося дотриманням засад стратегічного партнерства. Як зазначає політолог О. Дергачов, Україна не має достатньої потуги, щоб стати стратегічним партнером (якщо не вихолощувати сутність стратегії). Для США та ЄС Україна є другорядним об'єктом впливу. Росія теж далека від того, щоб розглядати Україну як партнера у вирішенні своїх стратегічних зовнішньополітичних завдань [1].

Метою нашого дослідження є розгляд польсько-українських взаємин як прикладу стратегічного партнерства або, принаймні, його найбільш вірогідної моделі як такої, що, на відміну від інших задекларованих стратегічних партнерств, значною мірою відповідає цій дефініції. **Наукова новизна** праці полягає в тому, що ми прагнемо застосувати теоретичні ознаки стратегічного партнерства до практичного виміру польсько-українських відносин.

Слід зазначити, що перебіг польсько-українських відносин вже досить ретельно проаналізований українськими і польськими науковцями. Маємо на увазі дослідження українських фахівців В. Будкіна, Г. Зеленько, Т. Зарецької, Я. Матійчика, С. Стоєцького, С. Павленка, а також польських – Е. Орлоф, В. Балюка, Т. Ольшанського, В. Осадчого. Тому нас цікавлять взаємини Польщі з Україною насамперед як практична модель для дослідження теоретичної концепції стратегічного партнерства. З огляду на це вибудовано й структуру статті: характеристики стратегічного

партнерства, досліджені, зокрема, теоретиком-міжнародником С. Кононенком [2], аналізуються на прикладі реалізації українсько-польських відносин.

Політологічна наука виокремлює кілька засад стратегічного партнерства.

1. Спільність стратегічних цілей

У зовнішній політиці Польща і Україна визначили за пріоритет вступ до Європейського Союзу. Польща реалізувала цю стратегію і 2004 року стала членом ЄС. Україна декларує своє прагнення приєднатися до Євросоюзу. Польща вступила до НАТО 1999 року; в Україні вступ до НАТО є метою Президента В. Ющенка, цей курс підтримує переважна більшість українських експертів [3]. Польща і Україна розвивають співробітництво у безпековій царині.

На нашу думку, однією із стратегічних цілей польської держави є обстоювання власних національних інтересів, у зв'язку з чим вона іноді чує дорікання з боку своїх європейських союзників, зокрема Франції. Політичні лідери Франції вважають, що Польща більше дбає про американські інтереси, аніж про загальноєвропейські. Тим часом польська нація набагато більш гомогенна і сконсолідована, ніж сучасне населення західних країн. До того ж, вона може бути прикладом для України у наполегливому захисті національних інтересів та й самої національної ідентичності за умов потужного впливу великих держав і такої наддержави, як США.

Багато українських науковців наголошують на збігові стратегічних цілей України і Польщі. Так, на думку В. Мадіссона і В. Шахова, обидві держави прагнуть інтегруватися в Європу і зберегти при цьому добросусідські стосунки з Росією [4]. С. Павленко наголошує на політичному вимірі стратегічного партнерства Польщі та України, який, як він вважає, полягає в тому, щоби запобігти появі нової лінії поділу Європи на українсько-польському кордоні, сприяти зміцненню відносин Заходу і Сходу, Півночі і Півдня Європи [5]. Я. Матійчик звертає увагу на такий чинник, як гарантування безпеки, згідно з яким цілі України і Польщі спільні у „забезпеченні національної безпеки в рамках створення загальноєвропейської системи” [6].

На загал Польща зацікавлена в існуванні незалежної української держави, до того ж стабільної і передбачуваної. Про це свідчить, зокрема, те, що під час „помаранчевої революції” Польща не лишилась осторонь українських подій. Тодішній президент А. Квасневський 23 листопада 2004 року зазначив, що „Польща від початку стверджувала, що президентські вибори будуть іспитом для української демократії. На жаль, результат іспиту не можна визнати задовільним. Наша країна глибоко переконана, що для майбутнього і для позиції України в світі ключове значення має не

стільки вибір конкретного кандидата на посаду президента, скільки дотримання міжнародних стандартів і спосіб, в який президент України буде обраний” [7].

А. Квасневський розгорнув активну посередницьку й міжнародну діяльність. Він провів телефонні розмови з президентом США Д. Бушем, президентом Франції Ж. Шираком, головою в ЄС прем'єром Нідерландів Я. П. Балкленде, канцлером ФРН Г. Шредером, представником ЄС із зовнішньої політики та безпеки Х. Соланою, президентом Литви В. Адамкусом, президентом Чехії В. Клаусом, президентом України Л. Кучмою та кандидатом в президенти України В. Ющенком. В результаті консультацій було узгоджено приїзд групи посередників в Україну 1 і 6 грудня 2004 року, до якої увійшов і А. Квасневський разом з В. Адамкусом, Х. Соланою, представником Ради Європи В. Тимошевичем. В Європарламенті польські депутати проявили значну активність при обговоренні перебігу подій в Україні та захисті української опозиції.

Природно, нестабільна Україна послабить безпеку Польщі; відтак наша західна сусідка зацікавлена в посиленні безпеки України.

Тим часом ми погоджуємося з С. Павленком стосовно чинника загрози успіху стратегічного партнерства, який полягає в конкуренції за статус регіонального лідерства. С. Павленко вважає, що Польща прагне відігравати роль одноосібного лідера серед держав колишнього соціалістичного табору й не зацікавлена в перетворенні України на потужний центр впливу у Центрально-Східній Європі [8]. У зв'язку з цим пригадаймо, що стратегічні цілі інших проголошених Україною стратегічних партнерів (США, Росії, ЄС) не можуть збігатися з українськими хоча б тому, що ці країни визначають свою позицію з огляду на діяльність в набагато значніших географічних регіонах.

2. Стратегічний консенсус. Легітимація стратегічного партнерства

Стратегічне партнерство України з Польщею було зафіксоване на найвищому рівні 21 травня 1997 року в Києві у Спільній заяві президентів Л. Кучми і А. Квасневського.

На думку С. Стоєцького, „з кінця 1997 року формула „стратегічного партнерства” у взаєминах з Україною постала абсолютною в офіційному політичному дискурсі Республіки Польща й поділяється децидентами польської зовнішньої політики незалежно від їх ідейно-політичної належності” [9].

Показово й те, що, згідно з документом „Стратегія безпеки Республіки Польща”, прийнятим 2000 року, відносини з Україною окреслено як відносини зі стратегічним партнером. Отже, Польща – країна, яка обрала щодо України формат відносин „стратегічного партнерства”, як і Україна щодо Польщі [10].

Українсько-польське стратегічне партнерство ґрунтується на ідеології

європейської та євроатлантичної інтеграції. У європейських структурах польські чиновники постійно нагадують про необхідність надання перспективи європейського членства Україні. Польща підтримує євроатлантичний курс України і готова ділитися своїм досвідом у цій сфері.

3. Сформований і розвинений соціальний механізм

Після проголошення незалежності України активізувалася діяльність українсько-польських організацій і структур як державного, так і громадського рівня, що реалізують на практиці цілі стратегічного партнерства. Досить розвинутими є контакти науковців, викладачів, молоді, представників громадських організацій.

4. Міждержавний характер відносин

2 грудня 1991 року Польща визнала незалежність України. Розпочався період напрацювання договірно-правової бази українсько-польських відносин. На правничому рівні українсько-польські стосунки закріплено в Договорі про добросусідство, дружні відносини і співпрацю від 18 травня 1992 року. Було задекларовано спільність інтересів, зафіксовано відмову від територіальних претензій, гарантувалися права національних меншин. 12 січня 1993 року підписано протокол про створення Консультаційного комітету президентів Польщі й України. Його метою був обмін думками та інформацією щодо способів розвитку добросусідської співпраці й підготовка відповідних пропозицій для президентів обох держав. На засіданнях Комітету обговорювалися проблеми економіки, безпеки, культури.

У політичній сфері польсько-українські відносини інтенсивно розвиваються. Ще 1993 року польський президент Л. Валенса заявив, що „без незалежної України незалежна Польща неможлива”.

Створено українсько-польську і польсько-українську парламентські групи.

Українсько-польський і Польсько-український форуми сприяють розвитку наукової, економічної і культурної співпраці громадян обох держав. 4 - 6 листопада 2000 року відбулося засідання Форуму в Києві, під час якого обговорювалося питання про створення Українсько-польського університету в Любліні.

Зразковою є співпраця України і Польщі у військовій царині. На підставі договору міністрів оборони від 1995 року було сформовано спільний українсько-польський батальйон миротворчих сил. Прикметно, що в цьому батальйоні об'єдналися військовики країни – члена НАТО і нейтральної держави. У складі контингенту КФОР спільний українсько-польський батальйон сприяв стабілізації в Косово. 15 березня 2001 року в Казімежі відбулася зустріч Л. Кучми і А. Квасневського, під час якої обговорювалося створення спільної військової частини.

На думку колишнього міністра оборони України О. Кузьмука, однією зі сфер українсько-польської військової співпраці є обмін між військовими

навчальними закладами; іншою – воєнна промисловість. Передбачається, що польські підприємства допомагатимуть модернізувати українську армію. Зі свого боку, Україна має більший досвід у бойовій підготовці армії, зокрема через високий рівень освіти офіцерів у сфері воєнної теорії [11].

Демократичні зміни 1989 - 1991 років обумовили початок нового етапу розвитку економічних відносин між Польщею та Україною. Саме тоді Україна постала як самостійний актор на європейській арені. Проте розвал СРСР не міг не вплинути на вже існуючу систему торговельних відносин, що змусило польського виробника наново завойовувати ринки на сході. Певних успіхів досягнуто. За польськими даними, протягом перших шести років, коли держави стали на шлях ринкової економіки, взаємний торговельний обіг зріс майже вшестеро. Хоча процес товарообігу зі східними ринками відчув негативний вплив російської кризи 1998 року та підвищення цін на нафту у 1999 і 2000 роках, проте ринки ці й надалі залишаються другою, після країн ЄС, групою щодо участі в обігу польської зовнішньої торгівлі. За результатами першого півріччя 2000 року на них припадало 8,8 % експорту і 10,9 % польського імпорту. Загальна вартість польських інвестицій в Україні становить \$ 54,4 мільйона.

Проте висновок директора Інституту трансформації суспільства О. Соскіна не відзначається оптимізмом. На його думку, процедура формування українсько-польських стосунків надзвичайно складна і нефахова. Те, що не існує спільних банків, незначною є кількість українсько-польських підприємств, повільний розвиток торгівлі засвідчують невідпрацьованість механізмів економічних зв'язків між двома країнами [12].

5. Переважаюча двосторонність

Польсько-українське стратегічне партнерство розвивається в рамках двосторонніх взаємин. На думку українських дослідників, „у другій половині 1990-х років українсько-польська взаємодія стала важливим стабілізуючим чинником для Європи. За значенням для Центрально-Східної Європи українсько-польський стратегічний альянс можна умовно порівняти з німецько-французьким, який визначив повоєнну історію Західної Європи” [13].

Двостороннє співробітництво Польщі та України привертає певну увагу США. Ця країна через польсько-американсько-українську ініціативу про співпрацю (ПАУСІ) бере участь у фінансуванні спільних проектів, насамперед у сфері малого бізнесу, реформування місцевого самоврядування та макроекономічної політики. Зрозуміло, США зацікавлені в стабільній, незалежній від Росії Україні, особливо за умови входження України до європейських та євроатлантичних структур і обстоювання нею концепції трансатлантичної солідарності в цих організаціях.

На сучасному етапі польсько-українське співробітництво за багатьма

параметрами залишається двостороннім і взаємовигідним. Польща, незважаючи на закиди європейців стосовно порушення загальноєвропейських інтересів на користь втілення американських міжнародних концепцій, в першу чергу керується національними інтересами.

6. Рівноправність, неієрархічність відносин

Нині є всі підстави вважати, що українсько-польські взаємини відповідають цьому критерію. Немає суттєвої різниці у класифікації наших держав у світовому стратегічному просторі. І Польща, і Україна прагнуть самоствердитися на міжнародній арені як середні держави, схильні претендувати на регіональне лідерство в окремих царинах. Зокрема, посол України Ю. Щербак зазначає, що наші держави належать до „середніх сил” (чи, радше, до регіональних лідерів) [14].

У політичній сфері українсько-польський діалог на найвищому рівні став традиційним – президенти обох держав регулярно зустрічаються. Польща здатна привертати увагу брюссельських єврочиновників до українських проблем.

У військовому вимірі вага Польщі посилилася після приєднання її до організації колективної безпеки – НАТО. Тим часом Україна є одним з лідерів на світовому ринку продажу зброї. Ситуація в економіці Польщі оптимістичніша, ніж в Україні, проте не настільки, щоб суттєво впливати на українську економіку, як, наприклад, США та ЄС, котрі надають значну фінансову допомогу, або Росія, котра, регулюючи ціни на енергоносії, може відчутно тиснути на Україну.

7. Неантагоністичність відносин

Слід визнати, що давні польсько-українські конфлікти час від часу даються взнаки. Історичні події, сам факт визвольної боротьби українського народу проти польського панування у XVII столітті, польсько-українські сутички в регіонах Західної України та Східної Польщі є чинниками, що нагадують про значні антагонізми в минулому. Ця складова може дещо послаблювати стратегічне партнерство. Однак продумана й виважена політика урядів обох країн спроможна формувати неантагоністичні відносини за умов взаємної зацікавленості у стабільності і розвитку.

Певні кроки в цьому напрямі вже зроблено. Зокрема, 21 березня 1994 року підписано Міжурядову угоду про охорону пам'ятних місць і місць поховання жертв воєн і політичних репресій. 21 травня 1997 року ухвалено Спільну декларацію президентів Республіки Польща і України про порозуміння і єднання. У цьому документі зафіксовано, що „замовчування або одностороннє висвітлення... фактів (спільної польсько-української історії) не загоїть болю скривджених та їх близьких, не сприятиме поглибленню взаємопорозуміння між нашими народами. Шлях до справжньої дружби лежить передусім через правду і взаємопорозуміння.

Визнаємо, що жодна мета не може бути виправданням злочину, насильства і застосування принципу колективної відповідальності” [15].

8. Ресурсна комплементарність

Складові національної потуги Польщі та України можуть взаємодоповнюватися. Йдеться, наприклад, про природні ресурси України і її науковий потенціал та про економічні досягнення Польщі у сфері реформ і розвитку ринкової економіки.

9. Перцептуальна симетрія

Вважаємо, що польсько-українські стосунки відповідають цьому критерію, позаяк сприйняття партнерів одне одним є адекватним. Співробітництво ґрунтується на реальних планах. Польща розуміє труднощі трансформацій в Україні набагато краще, ніж західноєвропейські країни. Так само, як і для України слов'янський менталітет поляків є зрозумілішим, ніж світосприйняття громадян інших країн ЄС.

Висновки

1. Для української зовнішньої політики періоду першого десятиріччя незалежності характерне декларування значної кількості стратегічних партнерів, що не відповідало реаліям відносин. До того ж зовнішньополітична риторика ігнорувала теоретичні напрацювання і параметральні характеристики стратегічного партнерства.

2. Декларування і втілення ідей стратегічного партнерства набувають значущості за умов їх відповідності критеріям. Застосувавши теоретичну концепцію до практичного виміру взаємин Польщі та України, робимо висновок, що ці відносини відповідають переважній більшості засад стратегічного партнерства.

3. За сприятливих умов тенденція до стратегічної співпраці посилюватиметься, особливо якщо задекларована мета України щодо входження до європейської спільноти і євроатлантичних структур набуватиме реальних рис. Тоді нові чинники сприятимуть зміцненню та появі нових форм стратегічної співпраці.

4. Необхідно констатувати, що можливими є і загрози успішному сценарію розвитку відносин. Наприклад, вступивши до ЄС, Польща змушена ввести візовий режим для українців. Отже, у практичному вимірі західноєвропейська спільнота відгороджується міцними кордонами від України (хоча Польща, ущільнюючи кордони на вимогу ЄС, в дусі стратегічної співпраці з Україною робить безплатними візи для українців). Ймовірний варіант розвитку в Україні синдрому недоречності європейського вибору та європесимізму на тлі браку чіткої європейської перспективи для нашої держави з боку офіційного Брюсселя. Отже, можлива поява дисфункції стратегічного партнерства Польщі та України.

Література:

1. **Дергачов О.** Міжнародне становище України // Політична думка, 2000. - № 2. - С. 98 - 99.
2. **Кононенко С.** Теоретичні аспекти стратегічного партнерства // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. Вип. 8. - Відп. ред. Є. Є. Камінський. - Київ: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1999. - С. 11 - 26.
3. Місце України в НАТО. - К.: Центр „Демократичні ініціативи”, 2006. - 252 с.
4. **Мадіссон В. В., Шахов В. А.** Сучасна українська геополітика: Навч. посібник. - К.: Либідь, 2003. - С. 126.
5. **Павленко С. М.** Відносини України і Польщі в контексті європейської інтеграції // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Частина друга. Збірник наукових праць. К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру. - 2002. - С. 30 - 31.
6. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. - К.: НІСД, 2002. - С. 305.
7. [www.prezydent.pl /x.node?id=2011947](http://www.prezydent.pl/x.node?id=2011947)
8. **Павленко С. М.** Сучасний стан українсько-польських взаємин та перспектива співпраці РП і України в контексті майбутнього членства Польщі в ЄС // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Частина друга. Збірник наукових праць. К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру. - 2002. - С. 101.
9. **Стоєцький С.** Концепція стратегічного партнерства в політиці Республіки Польща щодо України // Політичний менеджмент, № 3 (12), 2005. С. 147 – 158.
10. **Ильченко А.** „Мозоли” українсько-польских отношений глаза не мозолят // 2000. - 17 августа 2001.
11. Chcemy, aby Polska była dla nas partnerem... // Dziennik kijowski - 2001, sierpień, № 16.
12. **Соскін О.** Моделі розвитку країн посткомуністичного простору // Економічний часопис - 2000. - № 6. - С. 7.
13. **Мельникова І. М., Мартинов А. Ю.** Україна в новому геополітичному устрої Центральної та Південно-Східної Європи (90-ті роки ХХ століття) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - Вип. 10: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. - К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. - С. 101.
14. Асиметрія міжнародних відносин / Під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. - К.: Видавничий дім „Стилос”, 2005. - С. 6.
15. **Сівець М.** Україна і Польща: Підсумовуючи досягнуте // Дзеркало тижня, 23 - 31 серпня 2001.